

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Översättarprogrammet
Institutionen för språk och litteraturer, källspråk franska

Den trogna nyöversättningen?

En komparativ studie av originalnärhet hos den svenska
förstaöversättningen och nyöversättningen av Jeanne Cordeliers roman
La Dérobade

Josefin Rosén

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng
Översättarutbildning 2, ÖU2200, Masterutbildning
VT 2012
Handledare: Elisabeth Bladh
Examinator: Ingmar Sörman

Sammandrag

Syftet med denna studie är att testa *the retranslation hypothesis*, hypotesen om att nyöversättningar är mer originalnära än förstaöversättningar, genom en jämförande analys av utdrag ur de två svenska översättningarna av den franska romanen *La Dérobade* av Jeanne Cordelier.

Uppsatsen inleds med en redogörelse för tidigare forskning om nyöversättning, med fokus på varför verk nyöversätts och hur nyöversättningar och förstaöversättningar skiljer sig åt. Forskningsöversikten inkluderar även en beskrivning av *the retranslation hypothesis* och de argument som olika forskare presenterat för eller emot hypotesen. Översikten innefattar också en presentation av källtexten, författaren och de två översättarna. Därefter följer en redogörelse för material, tillvägagångssätt och studiens syfte. I resultat- och diskussionskapitlet analyseras och exemplifieras de avsteg från det franska originalet och skillnader mellan de båda svenska översättningarna som visat sig vara mest frekvent förekommande: användningen av översättningsstrategierna *tilllägg* och *bortfall*, samt översättarnas förhållningssätt till originalets interpunktion och textbindning.

Med tanke på studiens begränsade storlek dras inga generella slutsatser, men de tendenser som finns diskuteras. Då noteras att de två översättningarna skiljer sig markant åt vad gäller originalnärhet och att denna fallstudie stöder hypotesen om att nyöversättningar är mer originalnära än förstaöversättningar, eftersom förstaöversättaren Linders översättning (1981) visat sig vara betydligt friare än nyöversättaren Björkmans (2011). Linder har gjort många tillägg och strykningar i sin översättning, och därtill gör han många gånger avsteg från originalets interpunktion och textbindning. Björkman har använt strategierna tillägg och strykning sparsamt, och då hon gjort det går det oftast att koppla till pragmatisk anpassning för målgruppspubliken. Vad gäller interpunktion och textbindning är Björkman mycket originalnära.

I arbetets avslutande kapitel understryks att även om studien ger stöd åt *the retranslation hypothesis* bör anledningarna till varför de båda översättningarna skiljer sig åt undersökas närmare innan några definitiva slutsatser dras.

Nyckelord: översättningsvetenskap, nyöversättning, *the retranslation hypothesis*, skönlitteratur, *La Dérobade*

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte	4
1.2 Disposition	5
2. Bakgrund	6
2.1 Nyöversättning.....	6
2.2 The retranslation hypothesis	9
2.3 <i>La Dérobade</i>	10
2.3.1 Jeanne Cordelier	11
2.3.2 De svenska översättningarna	12
3. Material och metod	14
3.1 Material	14
3.2 Metod	15
4. Resultat och diskussion	17
4.1 Tillägg	17
4.1.1 Beskrivningar och bestämningar	18
4.1.2 Explicitgörande	21
4.2 Bortfall	24
4.2.1 Semantiska bortfall	25
4.2.2 Implicitgörande	27

4.3 Interpunktion och textbindning	28
4.3.1 Kommatering och skiljetecken	28
4.3.2 Parenteser	30
4.3.3 Textbindningselement.....	30
4.4 Sammanfattning och analys	32
5. Slutsats	35
Käll- och litteraturförteckning	36

1. Inledning

Mängden översatt litteratur som ges ut i Sverige är idag betydligt större än utgivningen av litteratur på svenskt originalspråk (Tegelberg 2011:87). Som ett resultat av att allt mer litteratur översätts ökar behovet av nyöversättning, och med den ökade mängden nyöversättningar blir även behovet av forskning om nyöversättning allt större.

Forskningen om nyöversättning är ännu i början av sin utveckling, men inom området har redan flera teorier utvecklats om nyöversatta verks speciella karaktär och om hur, eller huruvida, de skiljer sig från förstaöversättningar (Tegelberg 2011:87). Följande fallstudie är tänkt att utgöra ett bidrag till forskningsområdet genom att testa *the retranslation hypothesis*. Hypotesen innebär att nyöversättningar är mer originalnära än förstaöversättningar, och det är en hypotes som är omstridd.

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att testa *the retranslation hypothesis* (för närmare beskrivning, se avsnitt 3.2 nedan) genom att undersöka ett antal skillnader mellan de två svenska översättningarna av *La Dérobade* och de avsteg som gjorts från originaltexten.

Denna kvalitativa fallstudie är en del i testandet av hypotesen om att nyöversättningar skulle vara mer originalnära än förstaöversättningar. Studiens begränsade omfång utesluter visserligen generaliserande slutsatser utifrån resultatet, men fallstudier utgör en viktig del i testandet av hypoteser. Dessutom kan studien möjligen även ge uppslag till vidare forskning inom ämnet.

Jag vill betona att detta är en deskriptiv studie. Jag har alltså inte för syfte att bedöma kvaliteten på någon av översättningarna, utan vill endast beskriva de noterade skillnaderna mellan dem. Inte heller vill jag diskutera de skillnader som finns utifrån begrepp som ”rätt” eller ”fel”, utan endast påvisa och beskriva dessa skillnaders inverkan på texten,

och klarlägga huruvida de bekräftar *the retranslation hypothesis* eller inte.

1.2 Disposition

Detta arbete består av fem kapitel. Arbetets bakgrundskapitel är uppdelat i tre delar. Först presenteras tidigare forskning om nyöversättning med fokus på de olika anledningar som kan föranleda fenomenet och på de skillnader som vissa forskare anser finns mellan förstaöversättningar och nyöversättningar. Därefter följer en beskrivning av *the retranslation hypothesis*, samt en redogörelse för några av de argument som talar för och emot denna hypotes. I bakgrundskapitlet presenteras slutligen den roman som utgör grunden för denna studie, *La Dérobade*, samt dess författare Jeanne Cordelier. Kapitlet innefattar även kortare presentationer av översättarna Lars Linder, som gjorde den första översättningen av romanen, och Maria Björkman, som stod för nyöversättningen. I kapitel tre ges en mer ingående beskrivning av vilka delar av romanen som valts ut för studien, samt vilken metod som använts för att undersöka materialet och slutligen en redogörelse för uppsatsens syfte. I det fjärde kapitlet presenteras och analyseras studiens resultat utifrån olika exempel på avsteg från originaltexten, först utifrån en jämförelse av användningen av översättningsstrategierna *tillägg* och *bortfall*, sedan med fokus på avsteg från originaltextens interpunktion och textbindning. I arbetets femte och sista kapitel presenteras de slutsatser som dragits utifrån resultatet.

2. Bakgrund

I detta kapitel följer en redogörelse för tidigare forskning om nyöversättning och *the retranslation hypothesis*, samt en presentation av *La Dérobade*, Jeanne Cordelier och de två svenska översättningarna av romanen.

2.1 Nyöversättning

Forskningen om nyöversättning har främst varit inriktad på skönlitteratur. Den typ av verk som i störst utsträckning nyöversätts är religiösa texter, drama och verk som räknas till litteraturkanon. Dock har även facklitterära texter, som exempelvis EU-texter, vetenskapliga texter och texter inom litteraturvetenskap, också till viss del varit föremål för forskning. Nyöversättning av skönlitteratur betraktas idag vanligen som något positivt som ger mångfald, medan nyöversättning av facklitterära texter många gånger betraktas som överflödigt (Baker & Saldanha 2009:233). Detta kapitel kommer att behandla skönlitterär nyöversättning, eftersom materialet för denna studie består av skönlitterär text.

Tidigare låg fokus inom översättningsvetenskapen på källtexten, men idag har detta fokus flyttats till målspråskulturen och förutsättningarna inom denna. Man betraktar inte längre med samma självklarhet översättningsprocessen som något som innebär en mängd förluster, utan den anses även innebära en del vinster eftersom den möjliggör olika tolkningar av en källtext (Tegelberg 2009). Tidigare var översättningsvetenskapen mer preskriptiv, men den är idag snarare deskriptiv, och målspråkstexten betraktas allt mer som en egen text, istället för att uteslutande sättas i relation till sin källtext (Tegelberg 2011:78). Nyare forskning framställer nyöversättning som en företeelse som är präglad av en ständig kamp mellan individer och olika institutioner om kontroll över och produktion av nya tolkningar av litterära verk (Baker & Saldanha 2009:235–236).

Elisabeth Tegelberg (2011:77) påpekar att varje förstaöversättning är tidsbunden, liksom varje nyöversättning är det. En originaltext ses från nya perspektiv i olika epoker, medan en översättning alltid är fixerad vid tidpunkten då den kom till. En översättning är en möjlig återspeglning av ett originalverk och hamnar på så vis i ett beroendeförhållande till källtexten. Tegelberg (2011:77) säger att de skillnader som finns mellan förstaöversättningar och nyöversättningar främst är av generell karaktär, men de är i viss mån även kopplade till den enskilde översättarens förhållningssätt och strategier. De generella skillnaderna är dock, enligt Tegelberg, tillräckligt stora för att det ska vara möjligt att hävda att nyöversättningens mekanismer bara till viss del sammanfaller med de mekanismer som styr förstaöversättning. Det verkar även vara så att nyöversättningens premisser ger den nyöversatta texten drag som i flera avseenden skiljer sig från den första översättningen. Det finns indikationer på att nyöversättningar är mer originalnära än sina föregångare, en teori som ibland brukar kallas för *the retranslation hypothesis*, vilken beskrivs närmare i avsnitt 3.2 nedan. Det sägs även att nyöversättningar tenderar att vara av högre kvalitet än förstaöversättningar (Tegelberg 2011:77–79).

Tiden skapar olika förutsättningar för en förstaöversättning och en nyöversättning. Översättningar reflekterar ideologiska ställningstaganden och modeväxlingar (Tegelberg 2009). Gideon Toury (1995:205–206) menar att en översättare spelar en social roll, en roll som bestäms av samhället vilket översättaren lever i och som passar in i det samhällets referensramar. Översättare som arbetar under olika villkor har ofta olika strategier, och deras slutprodukter kommer därmed att bli olika. I olika samhällen och tider råder olika normer. Dessa normer, som är knutna till kultur, tid och samhälle, innebär en socio-kulturell bundenhet för samhällsmedborgare. Man lär sig enligt Toury de olika normerna genom socialisation och utbildning (Munday 2008:112).

Ideal och normer för översättning växlar också, både historiskt och från kultur till kultur. I olika tider har man därför haft olika prioriteringar vid översättningen av en litterär text. Om en översättning av ett litterärt verk tillkommit under en tid med helt andra normer och översättningsideal än de som är rådande vid en viss tidpunkt, kan en nyöversättning kännas särskilt angelägen (Tegelberg 2011:80). Idag uppmärksammar man inom forskningen i allt större utsträckning nyöversättningens komplexitet, och vidare tar man i beaktande att processen påverkas av just företeelser som normer, historisk kontext och ideologiska ställningstaganden (Baker & Saldanha 2009:233).

Utöver tidens gång och växlingarna i mode och normer finns det ytterligare anledningar till valet att översätta ett litterärt verk på nytt. Det kan exempelvis röra sig om ovetskap om en tidigare översättning, en vilja att modernisera språket, att det kommit en reviderad eller förlängd version av originaltexten eller en vilja att introducera en ny tolkning av ett verk eller att vända sig till en ny publik (Baker & Saldanha 2009:234–235). Andra anledningar kan vara att den första översättningen utgått från ett censurerat original eller att ett verk censurerats vid förstaöversättningen, att den första översättningen gjorts via ett intermediärt språk eller att det helt enkelt rör sig om en ursprunglig översättnings bristande kvalitet. Det handlar i det sistnämnda fallet främst om översättningar som präglas av till synes omotiverade avsteg från en originaltexts semantiska innehåll eller om att förstaöversättningen är ofullständig. Det är viktigt att poängtera att ändringar som dessa inte alltid är ett resultat av översättarens egna val, utan att de också mycket väl kan bero på exempelvis en gräns för det antal sidor en översättning får disponera eller ändringar från förlagets sida (Tegelberg 2011:84–87).

Den enskilde översättaren och hans eller hennes översättarroll kan också ha hög relevans för nyöversättning (Tegelberg 2011:81). På samma sätt som det är möjligt att tala om en författares karaktäristiska stil finns det fog för att tala om ”översättarstil” (Tegelberg 2009). Översättaren är delvis en produkt av sitt samhälle och sin kultur, men även av sin personliga historia och politiska förankring. Varje översättare har egna stilideal och preferenser, som mer eller mindre tydligt kan sätta sina spår på en översättning. Om en text är starkt präglad av sin översättare, på ett sätt som avviker från rådande översättningsnormer, kan det finnas anledning till nyöversättning (Tegelberg 2011:81–82).

Tegelberg (2011:82) påpekar att det finns en benägenhet hos många översättare att normalisera och generalisera. Det finns även en tendens att begränsa antalet upprepningar i en text, d.v.s. att synonymisera. Många översättare väljer också att använda sig av gängse stil i målspråket. Alltså är det möjligt att ana en vilja att skriva exempelvis ”god svenska” eller ”god franska” istället för att bevara originalförfattarens personliga stil. Därför kan en nyöversättning vara ett resultat av en vilja att utsätta ett litterärt verk för mer än en översättares stil.

Det kan även finnas kommersiella skäl till att nyöversätta. En nyöversättning kan skapa publicitet och ge skjuts åt försäljningen av en roman, eftersom den kan förväntas vara mer anpassad till den samtida läsaren (Gambier 2011:53).

Något som också kan föranleda en nyöversättning och leda till skillnader mellan denna och en förstaöversättning kan vara att ett litterärt verks status ändrats med tiden. Studier visar att översättare av litteratur som anses vara högprestigelitteratur tenderar att vara mer originalnära än översättare av lågprestigelitteratur (Lindqvist 2005:174–180).

Nyöversättning blir i dagens globaliserade samhälle ett allt vanligare fenomen. I takt med att den översatta litteraturen ökar, så ökar även behovet av nyöversättning. Därmed blir det också allt viktigare att göra nyöversättning till föremål för forskning.

2.2 The retranslation hypothesis

Hypotesen om att nyöversättningar tenderar att vara mer originalnära än förstaöversättningar brukar inom översättningsvetenskapen kallas för *the retranslation hypothesis*. Huruvida denna hypotes stämmer eller inte, råder det dock skilda åsikter om.

En av de första att utveckla hypotesen var Antoine Berman (1990:1–5), som skriver att en översättning är en ofullständig handling som bara kan sträva mot fullständighet genom nyöversättning. Fulländandet av texten menar Berman är att komma allt närmre källtexten. I varje översättning finns så att säga ett misslyckande, och detta misslyckande är som störst vid en förstaöversättning.

Yves Gambier (1994:414) menar att förstaöversättningar påverkas av en strävan att göra texten tillgänglig och att öka läsbarheten, vilket leder till att avsteg från originalet görs. Hans åsikt delas av Paul Bensimon (1990:ix) som säger att förstaöversättningar ofta är friare och tenderar att normalisera för att tona ner det som är annorlunda i originaltexten för att förenkla integrationen i målspråkskulturen. När en nyöversättning senare ska göras är introduktionen av verket redan gjord, vilket innebär att översättaren i detta fall enklare kan respektera originalets karaktäristiska stil. Även Tegelberg menar att en generell tendens verkar vara just att förstaöversättningar är mer målspråksanpassade. Hon tar upp begreppen *hot translations* och *cold translations*, om vilka det hävdats att en översättare som översätter ”kallt” har en fördelaktigare position eftersom han eller hon har tidigare översättningar att förhålla sig till samt större distans till originaltexten på grund av tidsavståndet (Tegelberg 2011:79).

Det finns dock forskare som inte är av samma åsikt. Outi Paloposki och Kaisa Koskinen (2004:27–28) menar att hypotesen i större

utsträckning måste testas empiriskt eftersom det inte finns tillräckligt med belegg varken för eller emot den. De anser att skillnader mellan förstaöversättningar och nyöversättningar måste undersökas med ett antal faktorer i beräkningarna, som exempelvis förläggare, tänkta läsare och enskilda översättare, vilket de menar att hypotesen inte tar hänsyn till i tillräckligt stor utsträckning.

Paloposki och Koskinen (2004:29, 32) anser att en målspråksanpassad förstaöversättning istället skulle kunna associeras till olika perioder i en viss litteraturs utveckling. I ett initialt skede i en viss litteraturs utveckling kan hypotesen stämma, men inte för varje enskild översättning, eftersom anpassningsstadiet bara är en fas i översättningarnas historia. Stämmer denna teori finns det alltså förstaöversättningar under andra faser i historien som inte stämmer in på *the retranslation hypothesis*. De påpekar också att synen på en nyöversättning som mer originalnära kan vara färgad av att den stämmer med den samtida läsarens egen tolkning av texten (Paloposki & Koskinen 2004:34). En nyöversättning kan tolkas som mer originalnära, eftersom den följer de rådande normerna.

Paloposki och Koskinen har utfört fallstudier med varierande resultat, några där hypotesen bekräftas, men också några där den inte stämmer in på resultatet (Paloposki & Koskinen 2004:29–35). Ytterligare exempel på forskning som inte stöttar hypotesen är Maud Gothlins (2011) magisteruppsats i vilken förstaöversättningen till svenska av J.D. Salingers novell *Uncle Wiggily in Connecticut* visade sig vara mer originalnära än nyöversättningen.

Det råder alltså skilda meningar om huruvida *the retranslation hypothesis* stämmer. De olika lägren inom översättningsvetenskapen verkar dock i alla fall båda vara överens om att hypotesen bör undersökas ytterligare.

2.3 *La Dérobade*

Romanen *La Dérobade* gavs ut i Frankrike för första gången 1976 på Hachette bokförlag och den var författaren Jeanne Cordeliers debutroman. Romanen väckte stort uppseende i Frankrike och blev både en kritiker- och försäljningssuccé, även internationellt (Elisabeth Grate Bokförlag [www]).

Romanen har självbiografiska inslag och i den berättas historien om huvudpersonen Marie, en ung prostituerad i 1960-talets Paris. Läsaren får följa henne genom åren som prostituerad och ta del av hennes

berättelser om sexköpare och våld, om hennes man och hallick, om hennes uppväxt som präglats av incestuösa övergrepp, om vänskap, om hennes nära relation till sin syster och om kampen för att ta sig ut ur livet på samhällets botten. I boken blandas dråpliga historier med smärtsamma skildringar av misären som Marie lever i, och boken är präglad av ett språk fullt av slang och jargong. Romanen är en socialrealistisk skildring med beskrivningar av Maries och hennes vänners tuffa liv. Verklighetsskildringarna presenteras dock många gånger i en subjektiv och modernistisk språkdräkt med inslag som medvetandeströmmar och långa uppräknningar.

La Dérobade kom 2007 ut i en nyutgåva i Frankrike, med ett nytt förord av den feministiska franska författaren Benoîte Groult, som även skrev förordet till romanen när den utgavs 1976. Båda förorden innehåller svidande kritik mot hur samhället då och idag betraktar prostitution och i båda versionerna understryks hur romanen har en viktig plats i den feministiska litteraturen i och med författarens rättframma skildringar av utsatta kvinnors livsöden. I den nya utgåvan ingår även ett efterord av författaren själv.

2.3.1 Jeanne Cordelier

Jeanne Cordelier föddes 1944 i Paris, där hon växte upp i förorten Makoff med sina syskon och sina alkoholiserade föräldrar. Hennes trassliga bakgrund ledde till att hon aldrig avslutade sina grundskolestudier och som författare är hon autodidakt. Hennes tuffa start i livet resulterade även i att hon under flera år levde som prostituerad i Paris och det är barndomen och åren som prostituerad som skildras i hennes debutroman *La Dérobade*. Romanen är dock inte hennes enda verk med självbiografiska inslag (Jeanne Cordelier [www]).

När Cordelier tagit sig ur prostitutionen, lämnade hon Frankrike för att bo i bl.a. Belgien, USA och Kanada. 1976 släpptes *La Dérobade* och hon fick sitt genombrott. Efter sitt giftermål med svensken Jan Valdelin, som översatt flera av hennes böcker, bosatte hon sig i Stockholm. Hon bodde och verkade i Sverige under sjutton år och gav under den tiden ut åtta romaner, varav flertalet översattes till svenska. Hon skrev även flera pjäser och kombinerade sitt författarskap med att arbeta som rådgivare för bokförlaget Interculture som drevs av hennes man (Elisabeth Grate Bokförlag [www]). Efter att Cordelier lämnade Sverige 1997 har hon

bott i ett flertal länder världen över. Idag är hon bosatt i sydvästra Frankrike.

Cordeliers senaste roman, den självbiografiska *Reconstruction*, kom ut 2010 i Frankrike. I denna roman berättar hon om sitt liv efter åren som prostituerad fram tills idag (Jeanne Cordelier [www]). Boken kommer att komma ut i Sverige under 2012, under titeln *Vidare*, i översättning av Maria Björkman, som även nyöversatt *La Dérobade*.

Exempel på andra verk av Cordelier är *Chez l'Espérance*/sv. *Chez l'Espérance*, *Malparade*/sv. *Vargen till mötes*, samt *Sang et plumes*/sv. *Blod och fjädrar*.

2.3.2 De svenska översättningarna

La Dérobade kom ut i sin första översättning till svenska 1981, under titeln *Utbrytningen*. Romanen gavs ut av Norstedts förlag och översättningen gjordes av Lennart Linder. Rättigheterna till boken övergick senare till Interculture, och romanen har därefter kommit ut i flera upplagor i Linders översättning. Eftersom trettio år passerat sedan denna översättning gavs ut, är den information som finns att tillgå om tillkomstförhållandena mycket påver.

Linder har översatt flera romaner, främst under 1970- och 1980-talen. *La Dérobade* är dock den enda roman av Jeanne Cordelier som han har översatt. Efterforskningar i biblioteksdatan Libris visar att han översatt många verk av Carter Brown, med engelska som källspråk. Han har även översatt litteratur från norska till svenska (Libris [www]).

Nyöversättningen av romanen gavs ut 2011, under samma svenska titel som 1981, av Elisabeth Grate Bokförlag. Den nya översättningen gjordes av Maria Björkman, och den har blivit rosad av flera kulturjournalister. Kajsa Ekis Ekman från Dagens Nyheter (Ekman [www]) har skrivit att översättningen är ”mycket tidstrogen” medan Svenska Dagbladets Marianne Jeffmar kallat den ”kongenialisk” (Jeffmar [www]).

I e-postkorrespondens med Elisabeth Grate berättar hon att ”den huvudsakliga anledningen till att vi valde att nyöversätta *La Dérobade* var att vi inte ansåg att den tidigare översättningen höll måttet för en riktigt god översättning”. Förlaget ansåg att Maria Björkman inte behövde några direktiv från förlagets sida gällande hur hon skulle arbeta. Under processen hölls dock samtal angående hur man skulle förhålla sig till alla de slangord som romanen innehåller. Hur

slanguttrycken slutligen översatts är ett resultat av Björkmans egna efterforskningar (Elisabeth Grate, personlig kommunikation).

Björkman har tidigare översatt romaner av populära franska författare som Anna Gavalda (*L'Échappée belle*/sv. *En dag till skänks*) och Justine Lévy (*Le rendez-vous*/sv. *Vi ses på Place de la Sorbonne*) (Libris [www]).

3. Material och metod

I detta kapitel följer en motivering till samt en beskrivning av det material som utgör grunden för denna studie samt en redogörelse för den metod som använts vid undersökningen av materialet.

3.1 Material

Det material som ligger till grund för denna uppsats är tre utdrag ur romanen *La Dérobade* av Jeanne Cordelier, utgiven första gången 1976 i Frankrike av Hachette bokförlag, samt motsvarande utdrag ur de två svenska översättningarna av romanen. Den första översättningen gjordes av Lennart Linder för Norstedts förlag 1981, och romanen har på svenska fått titeln *Utbrytningen*. En nyöversättning med samma svenska titel gavs ut 2011 på Elisabeth Grate Bokförlag. Den översättningen gjordes av Maria Björkman. Anledningen till att jag valt denna roman för min studie är delvis det faktum att det förflutit så pass kort tid mellan den första översättningen och nyöversättningen, delvis att det rör sig om en så pass nypublicerad nyöversättning, vilket innebär att studiens resultat blir aktuellt och speglar skillnader mellan en förstaöversättning och en nyöversättning i modern tid. Det är även denna aspekt som motiverat mitt ämnesval för studien, samt att det känns relevant att pröva *the retranslation hypothesis* på en roman som inte tillhör de genrer av texter som oftast nyöversätts, d.v.s. religiösa texter, drama och verk som räknas till litteraturkanon.

De utgåvor av romanen som jag har använt mig av i studien är de följande:

TABELL 1. Material

Verk	Författare	Titel	Publ.år	Översättare	Sidor
Original-roman	Jeanne Cordelier	<i>La Dérobade</i>	2007		21-32, 91-99, 349-357
Första-översättning	Jeanne Cordelier	<i>Utbrytningen</i>	1987	Lennart Linder	5-17, 79-87, 341-350
Ny-översättning	Jeanne Cordelier	<i>Utbrytningen</i>	2011	Maria Björkman	21-33, 99-108, 387-396

För närmare beskrivning av originalromanen, författaren och översättarna, hänvisar jag till avsnitt 2.3 ovan.

3.2 Metod

Denna uppsats grundar sig på en komparativ studie av originaltexten *La Dérobade* och de två svenska översättningarna av romanen.

För att jämföra hur de två översättarna förhåller sig till källtexten och hur originalnära de är, har jag läst de utvalda avsnitten ur böckerna (se avsnitt 3.1 ovan) parallellt för att söka efter avsteg från originaltexten och därmed även skillnader översättningarna emellan.

Jag har haft de fysiska böckerna som utgångspunkt. Liknande tillvägagångssätt har använts i tidigare forskning, exempelvis av Cecilia Alvstad (2009) i hennes artikel *A Poetics of Omissions or Omission of Poetic? Gabrielle Roy's Bonheur d'occasion in Swedish*, där hon studerar strykningar i en svensk översättning av en fransk roman via engelskan. Även Maud Gothlin (2011) hade de fysiska böckerna som utgångspunkt i sin magisteruppsats *Intelligenssnobb eller lustigkurre*, där hon jämförde två svenska översättningar av J.D. Salingers novell *Uncle Wiggily in Connecticut*.

Jag har undersökt textstycken från tre olika partier i boken, ett från bokens första sidor, ett från bokens mitt och ett närmare bokens slut. Anledningen är att en översättares strategier kan ändras under arbetsprocessens gång (Alvstad 2009:106, 119). I början kan det vara mer problematiskt att göra avsteg från källtexten eftersom översättaren då i större utsträckning riskerar att få gå tillbaka i texten och göra

ändringar. Mot slutet har översättaren så pass mycket insikt om textens utformning att det kan tänkas vara lättare att göra avsteg från originalet utan att det riskerar att skada den övriga översatta texten.

Jag har under jämförelsens gång identifierat de olika avsteg från originalet som gjorts, och de strategier som översättarna använt, för att undersöka om några typer av skillnader visat sig vara speciellt vanligt förekommande eller påfallande tydliga. De mest framträdande skillnaderna har funnits i översättarnas användning av översättningsstrategierna *tillägg* och *bortfall* samt i deras förhållningssätt till originalets interpunktion och textbindning. Dessa olika typer av avsteg är intressanta att undersöka närmare, eftersom de berör texten på olika nivåer. Tillägg och bortfall innebär avsteg från en texts semantiska innehåll och påverkar därmed den information som läsaren av en målspråkstext får tillgång till. Interpunktion och textbindning påverkar texten på en informationsstrukturell nivå, men även på en estetisk nivå då författarstil många gånger kan avspeglas i hur en skribent organiserar sin text. Det är nämnda skillnader och avsteg som utgör grunden för resultatkapitlet, kapitel 4 nedan, i vilket dessa beskrivs närmare, exemplifieras och diskuteras.

4. Resultat och diskussion

Vid en jämförelse av *La Dérobade* och de två svenska översättningarna av romanen är det möjligt att notera både avsteg från originaltexten och skillnader översättningarna emellan.

Några skillnader utmärker sig som mer påtagliga och frekventa än andra, nämligen skillnader mellan de två översättarnas användning av översättningsstrategierna *tillägg* och *bortfall* (se avsnitt 4.1 samt 4.2 nedan). I den första översättningen är dessa strategier betydligt vanligare än i nyöversättningen. Det finns också vissa skillnader relaterade till i vilket sammanhang översättarna använder sig av de båda strategierna.

Ytterligare en tydlig skillnad mellan de två översättningarna är hur de förhåller sig till originalets interpunktion och textbindning (se avsnitt 4.3 nedan). I de avsnitt som undersökts för den här studien är avstegen från originalets interpunktion mycket få i nyöversättningen, medan de är vanligare i den första översättningen.

I detta kapitel kommer dessa skillnader att exemplifieras och diskuteras närmare. Exempelen kommer att numreras och följas av en parentes med författarens eller översättarens initial, samt sid- och radnummer. Ett exempel från Björkmans översättning på sida 25, rad 50 kommer alltså att hänvisas till på följande vis: (B 25:50). Det som är relevant att diskutera i exemplen markeras med fetstil.

4.1 Tillägg

I följande avsnitt diskuteras och analyseras de två översättarnas användning av översättningsstrategierna *tillägg* och *explicitgörande*.

TABELL 2. Antal fall av tillägg och explicitgörande i Linders och Björkmans översättningar

	Tillägg	Explicitgörande
Linder	50	36
Björkman	8	16

Som tabellen visar förhåller sig de båda översättarna på ganska olika sätt till originaltexten vad gäller hur de har använt sig av översättningsstrategin tillägg. Ett tillägg innebär att nya betydelsekomponenter, ny information, tillkommer utöver de som finns i källtexten, eller så kan det röra sig om ett explicitgörande där nya ord tillkommer, men ingen egentlig ny information tilläggs. Ett explicitgörande innebär alltså att översättaren skriver ut sådant som kan läsas mellan raderna i källtexten (Ingo 2007:123–124). Avgränsningen mellan dessa två kategorier är inte helt tydlig, och ett visst mått av subjektivitet i bedömningen av vilken kategori det rör sig om är därmed ibland oundvikligt. Vad gäller tillägg av semantiskt innehåll och explicitgörande stämmer *the retranslation hypothesis* in på båda översättningarna. Medan Björkman varit sparsam med tillägg i sin nyöversättning, är det en vanligt förekommande strategi hos Linder. Det rör sig om allt från till synes omotiverade semantiska tillägg i texten till explicitgöranden för pragmatisk anpassning. Några typer av tillägg är också vanligare än andra. I Linders översättning kan man notera många tillägg av beskrivningar och bestämningsord som inte finns med i det franska originalet.

4.1.1 Beskrivningar och bestämmningar

Som tidigare nämnts förekommer det flera fall av tillägg i Linders översättning vilka är svårt för den utomstående att finna förklaringar till, förutom en eventuell vilja att försköna eller sätta sin egen prägel på texten, eftersom de inte fyller någon förklarande eller förtydligande funktion för läsaren. Exempel (1) illustrerar den här situationen:

- (1) Le platon balade ses gros yeux rouges sur les seins blancs.
(C 25:22)
- (1a) Vaktens runda, röda ögon riktas mot **hennes djupa urringning, som visar det mesta av** de vita brösten. (L 10:10–11)

- (1b) Vakten låter sina stora röda ögon vandra över de vita bröstet.
(B 25:32)

I denna mening har Linder, exempel (1a), lagt till en beskrivning som inte finns med i originalet, medan Björkman, exempel (1b), ligger mycket nära källtexten. Den tillagda beskrivningen har ingen pragmatisk funktion och är inte heller viktig för kontexten, utan den har snarare en utsmyckande funktion. Beskrivningen blir mer ingående, vilket också gör att Linders översättning blir mer ordrik. Läsaren får eventuellt en tydligare bild av det som inträffar i scenen som beskrivs, men det är inte samma bild som den man finner i originaltexten.

Det finns fler tillfällen då Linder lagt till mer detaljerade beskrivningar än de som återfinns i originalet, vilka inte torde ha motiverats av en vilja att öka läsarens möjligheter att förstå texten, då beskrivningarna inte fyller någon förtydligande funktion. Exempel (2) illustrerar denna tendens:

- (2) Au premier, entre le torchons et les geraniums, les serins de madame Parme battent de l'aile dans leur cage. (C 94:12–14)
- (2a) En trappa upp **hoppar** madame Parmes kanariefåglar omkring och flaxar med vingarna i sin bur **där den hänger** mellan pelargoner och handdukar **upphängda på tork**. (L 82:23–25)
- (2b) På första våningen, bland diskhanddukar och pelargoner, flaxar madame Parmes kanariefåglar i sin bur. (B 102:9–11)

Även i exempel (2) här blir den första översättningen längre mer detaljerad än både originaltexten och nyöversättningen. Detta påverkar inte bara längden på texten, utan kan även ha en inverkan på hur texten uppfattas av målspråkläsaren, eftersom en mer ordrik översättning möjligen skulle kunna ge ett ”pratigare” intryck jämfört med originalet där Cordelier har varit mer koncis.

Linder gör också flera tillägg av beskrivande karaktär i form av sammansättningar, som saknar motsvarigheter i originaltexten. Många gånger översätts ett i originalet enkelt substantiv med ett tillagt preciserande morfem i Linders översättning:

- (3) la cage (C 24:20)
- (3a) **ap**buren (L 8:39)
- (3b) buren (B 24:22)

- (4) une bagouze (C 98:11)
- (4a) **klackring** (L 86:20)
- (4b) en ring (B 106:24)

Dessa tillägg innebär att läsaren av den första översättningen får en mer preciserad beskrivning än läsaren av originalet eller nyöversättningen. I exempel (3a) rör det sig av ett bildligt uttryckssätt då det som beskrivs är en fängelsecell. I svenskan finns uttryckssätt där man talar om apor i bur, vilket gör översättningen idiomatisk, men likväl mer detaljerad än originaltexten. I exempel (4b) beskrivs den man som senare i romanen kommer att bli huvudpersonens hallick och som bär en ring. Min egen spekulation om valet av precisering är att den skulle kunna vara ett resultat av Linders egen bild av vilken typ av smycken som var vanligast hos män, då klackringar var moderna under 1960-talet när romanen utspelar sig. Oavsett anledning är detta en precisering som Cordelier inte ansett nödvändig, vilket återigen innebär att Linder målar upp en mer detaljerad bild än den som presenteras i originalet.

Linder har även gjort sporadiska tillägg av adjektiv och adverb som inte finns med i originaltexten:

- (5) Deux interrogatoires, ce n'est pas ordinaire. (C 31:21)
- (5a) För två förhör, det är någonting **mycket** ovanligt. (L 16:15)
- (5b) Två förhör, det är inte vardagsmat. (B 32:7)
- (6) [...] j'étais passé au travers durant un an! (C 22:25–26)
- (6a) [...] jag hade haft tur att **nätt och jämt** klarat mig under ett **helt** år. (L 7:3–4)
- (6b) [...] jag hade klarat mig ifrån det i ett år! (B 22:19–20)
- (7) Sans moi, tu crevais comme un rat! (C 353:22–23)
- (7a) Utan mig hade du fått ligga där och dö som en **instängd** råtta. (L 345:38)
- (7b) Utan mig skulle du ha dött där som en råtta! (B 391:30)

I exempel (5a) innebär det tillagda adverbet en stor kontrast till originalet i och med att Cordelier där använt sig av negation. Även Björkman har i sin översättning valt att använda sig av negation, vilket gör att det i hennes översättning, precis som i originalet, inte blir samma emfas som i Linders text. De båda tilläggen i exempel (6a) innebär precis som flera av exemplen ovan att den svenska texten blir mer ordrik och därmed kan den också uppfattas som ”pratigare” än det franska originalet. Adjektivet i exempel (7a) får sin förklaring i att man i sammanhanget talar om en individ som varit instängd i en källare, men det är inte ett tillägg som på något sätt förenklar läsningen. Det rör sig snarare om en precisering.

Genom Linders många tillägg av beskrivningar och preciseringar blir den första översättningen på vissa ställen mer utsmyckad än både originalet och nyöversättningen. Detta påverkar antagligen inte romanens läsbarhet, men det innebär att intrycket av texten som helhet kan komma att påverkas. Björkman har i sin tur inte tagit sig samma friheter beträffande tillägg, vilket i just detta fall bekräftar hypotesen om att nyöversättningar är mer originalnära.

4.1.2 Explicitgörande

Explicitgörande är ett slags tillägg. Även vad gäller denna strategi har Linder använt den mer flitigt än Björkman (32 fall gentemot 16). Skillnaderna översättarna emellan är dock inte lika stor som i fråga om semantiska tillägg. De explicitgöranden som finns i de båda översättningarna är i stor utsträckning ett resultat av pragmatisk anpassning. En pragmatisk anpassning innebär att översättaren anpassar den översatta texten för målspråksläsaren så att texten blir lättare att ta till sig och förstå, eller känns mer naturlig i mottagarkontexten. Exempel (8) illustrerar detta fenomen:

- (8) Je n’arrivais pas à l’appeler La Zone. (C 23:24–25)
- (8a) Jag kunde aldrig förmå mig till att kalla henne för La Zone.
(L 8:2–3)
- (8b) Jag grejade inte att kalla henne La Zone, <<Slummen>>.
(B 23:22–23)

I detta fall har Björkman i exempel (8b), till skillnad från Linder i exempel (8a), valt att skriva ut betydelsen av det smeknamn som en av

bokens karaktärer har. Detta explicitgörande torde vara ett resultat av pragmatisk anpassning för den svenska läsaren, som inte nödvändigtvis förstår det franska uttrycket:

- (9) Ne vous inquiétez pas, il profite, on lui fait toujours ses biberons au Préfontaine, oui, c'est cela, le velours de l'estomac. (C 95:35–37)
- (9a) Ni behöver verkligen inte oroa er; han får fortfarande Préfontaine**vin** i nappflaskan, ni vet det där som är ”som sammet för magen”. (L 84:9–11)
- (9b) Oroa er inte, han har det bara bra, vi håller alltid vin i nappflaskan, **vin av märket** Préfontaine, ja, just det, det **som reklamen påstår** är som sammet för magen. (B 104:4–7)

Här använder sig båda översättarna av explicitgörande. Dock är det Björkman som ger de mest detaljerade förklaringarna till de olika kulturspecifika inslagen i meningen, d.v.s. vinet av ett speciellt märke och en reklamslogan (exempel (9b)). Linder ger också en indikation på att det rör sig om en utomtextuell referens genom sin användning av citattecken vid reklamsloganen (exempel (9a)), men hans översättning låter mer vara implicit och är i detta fall mer originalnära.

Det finns även exempel på när situationen är den omvända, d.v.s. att Linder valt att anpassa pragmatiskt genom explicitgörande, medan Björkman inte gjort det:

- (10) Prévert (C 23:23)
- (10a) Prévert**dikter** (L 8:1)
- (10b) Prévert (B 23:21)

I exempel (10a) har Linder valt att förklara vad Cordelier syftar på. Detta beror sannolikt på att den franske poeten Jascques Prévert inte är lika känd för den svenska publiken som för den franska. Björkman har dock valt att inte förtydliga utan överlämnar till läsaren att själv ta reda på informationen om han eller hon vill eller behöver få veta vem Prévert är.

Utifrån de explicitgöranden som gjorts av pragmatiska skäl i de båda översättningar är det inte möjligt att avgöra vem av översättarna som är mest originalnära. Dock förekommer det i Linders översättning fler exempel på andra slags explicitgöranden som till synes saknar pragmatisk motivation:

- (11) **Prisonnière de** la robe noire dont je lui avais fait un cadeau un an plus tôt, elle s'évanouit derrière une porte. (C 22:37)
- (11a) La Zone var redan på väg därifrån, **klädd i** den svarta klänning som jag hade gett henne ett år tidigare och med klackarna bestämt klapprande mot stengolvet. Hon försvann bakom en dörr. (L 8:15–16)
- (11b) **Fångad i** den svarta klänningen som hon hade fått i present av mig ett år tidigare försvann hon bakom en dörr. (B 23:35)
- (12) Il donne une pichenette dans son paquet de pipes, **une cigarette en sort et se plante entre ses lèvres**, il fait sauter son briquet d'une main à l'autre. (C 353:16–18)
- (12a) Han knäpper med tumnageln mot undersidan av cigarettpaketet och **en tagg kommer upp. Han sticker in den mellan läpparna** och kastar tändaren från den ena handen till den andra. (L 345:30–32)
- (12b) Han snärtar till cigarettpaketet, **en cigg tittar ut och sätter sig i munnen på honom**, han slänger tändaren från ena handen till den andra. (B 391:22–24)

I exempel (11a) och (12a) har Linder explicitgjort det bildspråk som finns i originalet. Detta innebär en estetisk förlust i förstaöversättningen som inte uppstår i nyöversättningen. Förtydligandena av det som är metaforiskt uttryckt i originalet kan ha gjorts för att förenkla för läsaren, men då betydelsen i båda fallen framgår av kontexten är detta förtydligande inte nödvändigt av hänsyn till läsbarheten. Den metaforiska förlusten blir speciellt stor i exempel (11a), då scenen som beskrivs utspelar sig på en polisstation och kvinnan i klänningen just förs till arresten. Här ska möjligen ordvalet i originalet anspela på hela situationen, och inte bara på att kvinnan bär en svart klänning.

I flera fall har Linder även valt att explicitgöra vem det är som talar i dialog i romanen genom att lägga till en anföringssats där det saknas i originalet.

- (13) T'es brave, mais dingue! (C 24:37)
- (13a) Det är snällt av dig, **svarar France**, men du är allt lite knäpp. (L 9:23)
- (13b) Du är schysst, men knäpp! (B 25:8)

- (14) Du calme, du calme! Je suis en service, moi, quoi alors?
(C 25:32–33)
- (14a) Ta det nu bara lugnt, **förmanar Dunave**. Glöm inte bort att jag är i tjänst, satan också! (L 10:23–24)
- (14b) Lugna ner er! Jag är ju i tjänst, vad vill ni? (B 26:6–7)

Tillägg av detta slag, här i exempel (13a) och (14a), innebär inga stora förändringar i texten, men de skapar ett avbrott i den rytm som finns i originalet. Det rör sig inte heller om ändringar som är obligatoriska för att texten ska bli läsbar, utan det är snarare fråga om en förenkling för läsaren som nu inte ur kontexten behöver utläsa vem det är som talar. Att lägga till en anföringssats kan också innebära ett tillägg av information angående en talares attityd som inte återfinns i originalet.

Vid flera tillfällen har både Linder och Björkman använt sig av explicitgöranden i sina översättningar. I Björkmans översättning finns det en tydlig tendens att använda sig av strategin för pragmatisk anpassning till en svensk läsekrets, så att den svenske läsaren inte ska gå miste om information eller inte kunna ta till sig delar av texten, vilket man också ser flera exempel på i Linders översättning. Linder använder sig dock av explicitgörande i större utsträckning och hans val av strategin hör inte lika uteslutande samman med pragmatisk anpassning, utan han har även valt att förtydliga företeelser som är lika möjligt för en svensk läsare som för en fransk att utläsa ur kontexten. I detta avseende är det möjligt att betrakta Linders översättning som friare även vad gäller explicitgörande.

4.2 Bortfall

I följande avsnitt diskuteras och analyseras de två översättarnas olika bruk av *bortfall* och *implicitgörande*.

TABELL 3. Antal fall av bortfall och implicitgörande i Linders och Björkmans översättningar

	Bortfall	Implicitgörande
Linder	32	1
Björkman	3	6

Vid en analys av materialet är det möjligt att notera ett antal fall av bortfall. Ett bortfall innebär en informationsförlust, där betydelsekomponenter i källtexten inte återges i översättningen. Det kan också röra sig om ett implicitgörande, där ord och uttryck utelämnas, men där informationen kan läsas mellan raderna (Ingo 2007:123–124). Avgränsningen mellan dessa två kategorier är inte helt tydlig, och ett visst mått av subjektivitet i bedömningen av vilken kategori det rör sig om är därmed ibland oundvikligt. I Linders översättning finns fler exempel på strykningar av semantiskt innehåll än i Björkmans (32 tillfällen gentemot 1 tillfälle), d.v.s. viss information från originaltexten saknas. Vad gäller implicitgöranden visar sig dock ett trendbrott från tidigare resultat då denna strategi är vanligare i Björkmans översättning än i Linders (6 respektive 1 fall).

4.2.1 Semantiska bortfall

Linder har alltså inte bara valt att göra fler tillägg i sin översättning av romanen (se avsnitt 4.1 ovan), utan hans översättning uppvisar även en mer frekvent användning av bortfall i förhållande till Björkmans översättning. Det finns exempel på fall då Linder helt utelämnat vissa delar av det innehåll som finns i originaltexten:

- (15) [...] Le rémouleur est monté à pas de loup, je l’attendais sur le palier, **on s’est embrassé à bouche que veux-tu**, en équilibre sur la rampe d’acier trempé...(C 351:11–13)
- (15a) Skärsliparen sprang ljudlöst uppför trappan, och jag väntade på honom vid trappavsatsen. Vi lutade oss mot räcket av järn... (L 343:29–30)
- (15b) Skärsliparen kom uppsmygande, jag väntade på honom ute på trappavsatsen, **vi kysste varandra glupskt**, och lutade oss tryggt mot trappräcket i järnsmide... (B 389:11–13)

Här försvinner en väsentlig del av berättelsen i originalet ur Linders översättning. Bortfallet påverkar förvisso inte kontexten avsevärt, men utelämnningen innebär likväl att handlingen till viss del förändras.

I flera fall har Linder även valt att stryka element i uppräknningar:

- (16) Nom, prénoms, date et **lieu** de naissance (C 26:23)
- (16a) Efternamn, förnamn och födelsedatum (L 11:18)

- (16b) Efternamn, förnamn, födelsedatum och **födelseort** (B 27:1)
- (17) [...] un contremaître pointilleux, **un chef de rayon autoritaire**, un patron trop exigeant, un metteur en scène hystérique. (C 91:9–11)
- (17a) [...] någon petig förman, en alltför krävande chef eller en hysterisk regissör. (L 79:8–9)
- (17b) [...] en pedantisk arbetsledare, **en respektingivande avdelningsföreståndare**, en alltför krävande chef, en hysterisk regissör. (B 99:9–11)

I både exempel (16a) och (17a) saknas semantiskt innehåll från originaltexten. Liknande exempel förekommer vid fler tillfällen i det undersökta materialet. Det är svårt att förklara varför Linder valt att stryka element ur dessa uppräkningsur utan närmare insikt i arbetsprocessen. En möjlig förklaring är att det är ett vanligt retoriskt grepp med uppräkningsur om tre element och att Linder därmed möjligen valt att utelämna ett element för att hålla nere antalet till tre. Detta retoriska grepp överskrider dock språkgränser och förekommer även i franskan, och därmed blir detta snarare ett avsteg från författarens personliga stil än en pragmatisk anpassning. Förklaringen går inte heller att applicera på alla Linders bortfall i uppräkningsur, då det finns exempel på sådana där det totala antalet element blir fler än tre trots att Linder har gjort strykningar.

Linder har inte bara valt att lägga till många beskrivningar. Det finns även flera exempel på när han valt att stryka bestämningsord och beskrivningar som finns i originaltexten:

- (18) des tentacules **visqueuses** (C 91:19)
- (18a) tentakler (L 80:6)
- (18b) **klibbiga** tentakler (B 99:21)
- (19) [...] elle a une petite voix rafistolée, **une petite voix qui en dit long, une petite voix plaintive** avec grosses larmes de fond, **une petite voix** qui se brise sur les lèvres... (C 354:20–22)
- (19a) [...] hennes röst är hög och sprucken, och det finns tårar bakom den som trycker på, och orden spricker på hennes läppar... (L 347:5–6)

- (19b) [...] hennes röst är svag och bär knappt, **en svag röst som säger mycket, en svag jämrande röst** med stora tårar i botten, **en svag röst** som brister på läpparna... (B 392:33–34/393:1–2)

I exempel (18a) är det endast ett adjektiv som strukits. I (19a) är dock den fylliga beskrivningen från originalet nerkortad, vilket sannolikt förändrar det intryck som läsaren av originaltexten får. I dessa fall blir resultatet alltså det motsatta i förhållande till tidigare exempel i avsnitt 4.1.1 ovan. Linders översättning blir i dessa fall mindre utsmyckad och mindre ordrik än både originalet och Björkmans översättning.

Vad gäller bortfall av semantiskt innehåll är skillnaden stor mellan de båda översättarna. Linders översättning är i detta avseende betydligt friare än Björkmans, vilket återigen ger stöd åt *the retranslation hypothesis*.

4.2.2 *Implicitgörande*

Båda översättarna använder strategin implicitgörande sparsamt. Dock är den mer frekvent förekommande i Björkmans översättning än i Linders (6 respektive 1 fall). Det finns inga tydliga tendenser för i vilka situationer strategin används, men övergripande rör det sig om små ingrepp där informationen lätt går att utläsa ur den omgivande kontexten:

- (20) Des voitures **passent** qui vous éclaboussent. (C 93:7)
- (20a) Bilar stänker smutsvatten på dig **när de kör förbi**. (L 11:18)
- (20b) Bilarna stänker ner dig. (B 101:2)

Implicitgörandet i Björkmans översättning har här ytterst liten inverkan på hur texten uppfattas och påverkar förmodligen inte läsningen avsevärt. Även om läsaren blir tvungen att själv ur kontexten utläsa det som implicitgörs i exempel (20b), är det som tagits bort så pass lätt att läsa ut att det inte försvårar läsningen.

Då fallen av implicitgörande är så pass få och skillnaderna i användning av strategin relativt små, är det inte möjligt att dra några slutsatser angående huruvida resultatet i detta avseende bekräftar eller motbevisar *the retranslation hypothesis*.

4.3 Interpunktion och textbindning

Interpunktion och textbindning är delar av en texts informationsstruktur, d.v.s. hur en skribent organiserar sin text. Olika språk kan ha olika informationsstrukturella preferenser, men företeelser som interpunktion har inte bara en grammatisk funktion, utan kan även utnyttjas av författare och skribenter som stilgrepp (May 1997:1). *La Dérobade* karaktäriseras av ett skriftspråk som vid vissa tillfällen påminner om s.k. *stream of consciousness*, där den inre monologen återges som en medvetandeström. Detta har inverkan på romanens interpunktion. Satsradning är vanligt förekommande, likaså uppräknings- och Cordelier är sparsam i sin användning av konjunktioner som binder samman texten. Björkman ligger i sin nyöversättning ofta nära originalet både vad gäller kommatering, textbindning och skiljetecken, medan Linders förstaöversättning innehåller fler avsteg från källtexten.

4.3.1 Kommatering och skiljetecken

Vid jämförelsen mellan de två översättningarna syns det en tydlig skillnad i hur översättarna förhållit sig till originalets kommatering. Medan Björkman ligger mycket nära originalet, har Linder gjort ett flertal avsteg. Han har flera gånger valt att bortse från originaltextens kommatering och delat upp långa meningar i flera kortare. Enligt svenska normer bör satsradning i stor utsträckning undvikas i skrift. I svenskan föredras även ofta en meningsbyggnad med fullständiga huvudsatser och bisatser, medan franskan oftare utnyttjar inbäddade satser och particip (Ingo 2008:194–197). Detta innebär att meningsbyggnaden i de båda språken kan te sig olika, och kanske har Linder försökt att hålla sig till mer svenska kommateringsnormer. Cordelier har dock många gånger en kommatering som inte heller är helt typisk för franska språket, vilket gör det möjligt att ana att den frekventa kommateringen är ett resultat av hennes personliga stiluttryck. Många av hennes kommatecken ger upphov till en viss rytm i språket, vilket leder till en känsla av ett snabbt tempo, likt talspråk eller *stream of consciousness*. Linders ändringar skulle kunna påverka hur romanens stil eller karaktärernas sinnelag uppfattas av läsarna i målspråkskulturen. Detta illustreras i exempel (21):

- (21) Regardez, mais regardez-moi cette conasse, jamais elle ne tiendra le coup, elle va nous faire tomber la taule, c'est clair comme du jus de boudin! (C 23:1–3)

- (21a) Har då aldrig sett på maken till fjolla. Hon kommer aldrig att klara av det. Hon kommer att greja så att vi hamnar bakom lås och bom hela bunten, det är ju klart som korvspad! (L 7:16–18)
- (21b) Nämen, kolla in den där dumskallen, hon kommer aldrig att palla med, hon kommer ju att röja hela stället, det är klart som fan! (B 22:31–33)

Kvinnan vars tal återges i stycket är upprörd och användningen av kommatecken för att binda ihop satserna reflekterar det tempo och den rytm som man kan förvänta sig i en verklig talsituation. Då Linder har valt att dela upp den franska meningen i tre svenska, påverkas känslan av ett snabbt tempo och kvinnans tal kan eventuellt uppfattas som något lugnare än vad det gör i källtexten. I originalet och i Björkmans översättning inbegriper det avslutande utropstecknet allt som sägs i meningen. I den första översättningen utesluts genom uppdelningen det första som sägs ur utropet, eftersom detta följs av en punkt och inte av ett utropstecken som i originalet, vilket ytterligare bidrar till att en lugnare känsla förmedlas.

Många gånger har Linder även valt att inte använda sig av samma skiljetecken som i originaltexten:

- (22) Chantez, pétez, dites des saloperies, faites quelque chose enfin, j'suis toute seule! (C 29:10–11)
- (22a) Sjung, släpp er, berätta snuskiga historier, huvudsaken är att ni gör något. Jag är ju alldeles ensam. (L 14:7–8)
- (22b) Sjung, fjärta, säg snuskigheter, gör någonting i alla fall, jag är ju alldeles ensam! (B 29:38–39)

Denna ändring från utropstecken till punkt i exempel (22a) påverkar hur tonen i det som sägs uppfattas. Det som är ett utrop i originalet och nyöversättningen blir en påståendesats i Linders översättning, och förlorar sin emfas.

Björkman ligger i alla de stycken som undersökts mycket nära originalet i sin interpunktion, medan Linders översättning innehåller flera avsteg. Vad gäller interpunktion stämmer därmed *the retranslation hypothesis* in på det undersökta materialet.

4.3.2 Parenteser

Linder har flera gånger valt att i sin översättning lägga till parenteser runt element som inte står inom parentes i originalet. I det undersökta materialet förekommer tillagda parenteser vid 10 tillfällen i Linders översättning:

- (23) [...] ce n'était pas pour ce que j'avais volé, si peu en somme, quelques brassières pour les petits, et encore, je les avais jaunies en les repassant et j'avais peur des réprimandes, ce n'était pas pour le quart d'une meule de gruyère dont ma mère raffolait.
(C 97:1–4)
- (23a) Det var inte för det jag hade stulit, för det var bara småsaker – några tröjor till mina yngre bröder (**tröjorna hade för övrigt blivit missfärgade när jag strök dem, och jag var rädd för att få skäll**) och en bit Gruyèreost om min mamma var tokig i
(L 85:10–14)
- (23b) [...] det var inte på grund av det som jag hade stulit, som ju egentligen inte var något att tala om, några tröjor till småbarnen, och dem hade jag ju ändå gjort gula när jag strök och var rädd att få skäll för det, det var inte för fjärdedelen av en hel rund Gruyèreost som mamma var tokig i (B 105:9–14)

Det semantiska innehållet är detsamma i samtliga tre exempel ovan. Dock separeras texten inom parentes i exempel (23a) från det övriga innehållet på ett sätt som det inte gör i exempel (23) och (23b). Att placera information inom parentes gör delvis att den inte blir lika integrerat i övriga texten som om den stod utan parentes. Samtidigt skapar parenteser en visuell framskjutenhet, som kan bidra till att det som står inom dem får mer emfas. Parentesen skapar även en paus i den ström av satser som Cordelier använder i originalet.

Även här ger Linders översättning prov på ett större avstånd från originalet än Björkmans översättning. Genom parenteserna skapas en annan hierarki i informationsstrukturen än den som finns i originalet.

4.3.3 Textbindningselement

Ytterligare en skillnad i hur de båda översättarna förhåller sig till originalet syns i deras val av textbindande element. Medan Björkman i stor utsträckning ligger nära originalet, har Linder i flera fall textbindning som skiljer sig från detta:

- (24) [...] j'ai vu des chiens se renfler, des concierges surnoies leur filer de coups de pied, j'ai vu des moutards excédés enfourner leurs mères dans des poussettes rouillées et les larguer à toute volée sur une pente raide, j'ai vu des amoureux transis se déchirer la bouche de baisers et s'arracher des promesses [...]
(C 351:1–5)
- (24a) [...] jag såg hundar som nosade på varandra och portvakter som gav dem en spark i smyg, **och** jag såg några rosenrasande ungar som hade placerat sina mödrar i barnvagnarna och nu skjutsade dem rätt utför en brant backe. Jag såg **också** älskande par som försökte bita sönder läpparna på varandra i lidelsefulla kyssar medan de utväxlade ömsesidiga löften [...]
(L 343:16–22)
- (24b) [...] jag såg hundar nosa på varandra, lömska portvakter sparka till dem, jag såg rasande småungar hiva upp sina mammor i rostiga barnvagnar och med full kraft putta iväg dem utför en brant nedförsbacke, jag såg blyga förälskade par slita sönder munnarna med kyssar och avtvinga varandra löften [...]
(B 398:1–5)

Exemplet ovan är taget ur en längre uppräkningslista där Cordelier (exempel (24)) berättar om ett flertal händelser utan att binda samman de uppräknade satserna med konjunktioner. I nyöversättningen (exempel (24b)) gör Björkman likadant, medan Linder i sin översättning (exempel (24a)) valt att lägga till ord som binder samman de olika satserna och frångår därmed den satsradning som förekommer i originalet. Hans tillägg ställer på så vis dessa satser i relation till varandra, medan de i originalet och nyöversättningen är mer separerade. Följande exempel visar samma tendens som i exempel (24) ovan:

- (25) [...] je ne veux plus être guettée, je ne veux plus entendre parler de pétitions de gens du HBM qui rêvent de nous faire exploser de notre deux-pièces. (C 95:17–18)
- (25a) [...] jag vill inte längre bli spionerad på **liksom** jag inte längre vill höra talas om listorna som cirkulerar bland våra grannar, de som vill få oss utkastade ur vår tvårummare. (L 83:29–30)
- (25b) [...] jag vill slippa bli bevakad, jag vill slippa höra talas om att grannar går runt och samlar in namn och drömmer om att få oss vräkta från vår tvårummare. (B 103:20–21)

Även här har Cordelier i originalet två på varandra följande huvudsatser, vilket efterföljs i Björkmans översättning i exempel (25b). Linder har

dock valt att lägga till en konjunktion mellan de två satserna, vilket leder till att den andra satsen i meningen istället blir en bisats i den första översättningen (exempel (25a)). Möjligen är detta ett resultat av en vilja att följa den svenska språknormen, eftersom man på svenska i skrift gärna undviker satsradning.

Även vad gäller textbindning är alltså tendensen att nyöversättningen är mer originalnära än den första översättningen.

4.4 Sammanfattning och analys

Undersökningen av de två svenska översättningarna av *La Dérobade* visar ett resultat som stämmer överens med *the retranslation hypothesis*. De skillnader som noterats mellan de båda översättarna och originalet har varit jämnt fördelade mellan de textstycken som undersökts. Översättarnas strategier verkar därmed inte ha förändrats under arbetets gång, utan de verkar båda ha haft ett konsekvent förhållningssätt till texterna genom hela översättningsprocessen.

Linders förstaöversättning är betydligt friare och innehåller både flera tillägg och bortfall, strategier som kan uppfattas som relativt stora ingrepp vid en översättning då de har inverkan på det semantiska innehållet i en text. Också i Björkmans nyöversättning förekommer dessa strategier, men i betydligt mindre omfattning, och oftast i samband med vad som kan tolkas som pragmatisk anpassning av texten för den svenska läsaren. Hos Linder finner man dock inte samma mönster. Det finns i hans översättning flera exempel på pragmatiska anpassningar men han har också många gånger gjort både tillägg och strykningar av beskrivningar och bestämningsord, och dessa är inte sällan svåra för en utomstående att förklara med exempelvis pragmatiska anledningar, utan de framstår många gånger som omotiverade.

Vad gäller interpunktion och textbindning ligger Björkman mycket nära originalet, medan Linder många gånger gjort ändringar vad gäller användningen av skiljetecken och lagt till bindningsord som saknas i källtexten. Detta innebär relativt stora avsteg från originalförfattarens personliga stil, vilket eventuellt skulle kunna innebära att romanen kan komma att uppfattas på olika vis rent stilistiskt i målspråks- och källspråkskulturerna. Cordeliers författarstil är präglad av en frekvent kommativering med uppräkningsord, många satsradningar och få bindningsord. Denna stil bevaras i nyöversättningen men kommer inte fram på samma sätt i förstaöversättningen eftersom interpunktion och text-

bindning där normaliserats och i högre utsträckning följer en svensk norm.

De olika ingrepp som Linder gjort i texten försvårar inte läsningen för den svenske läsaren. Det är möjligt att de till och med förenklar den eftersom Linders översättning många gånger har en mer svensk struktur än Björkmans, som istället bevarar författarens informationsstruktur som många gånger inte följer den gängse svenska normen som en svensk läsare möjligen är mer van vid. Linders avsteg från originalet gör dock att Cordeliers karaktäristiska författarstil flera gånger inte överförs till måltexten.

Linders informationsstrukturella avsteg från originalet skulle eventuellt kunna härledas till det som Tegelberg (2011:82) identifierar som en vilja att hålla sig till målspråkets gängse normer. Han har flera gånger gjort avsteg som gör att texten följer en mer svensk norm vad gäller interpunktion och textbindning. Denna typ av normalisering är en vanlig tendens vid översättning.

Tilläggen och bortfallen i Linders översättning är dock svårare för den utomstående att härleda till en vilja att normalisera. Det finns mig veterligen inte några tydliga svenska normer för i vilka fall beskrivningar är på sin plats eller inte, och inom litteraturen finns exempel på romaner som både är rika på och sparsamma med beskrivningar. Detta är förmodligen mer sammankopplat med författarstil och litterära strömningar. Möjligen kan dessa förklaras med det som Tegelberg (2011:81–82) kallar för översättarstil, där översättarens egna ideal färgat av sig på översättningen. Linder kan helt enkelt, medvetet eller omedvetet, ha satt sin egen prägel på texten utifrån sina egna preferenser.

Möjligen kan tidsavståndet mellan de två översättningarna ha haft inverkan på slutresultatet, även om det endast skiljer trettio år mellan de två svenska texterna. Vad gäller normer för översättning har förändringarna de senaste tre decennierna möjligen inte varit stora, men romanen och författarens status kan på samma tid ha hunnit förändras. Romanen var Cordeliers debutroman och det var även den första av hennes romaner som översattes till svenska när Linder gjorde sin översättning. Vid tiden för Björkmans översättning var Cordelier mer etablerad som högprestigeförfattare, och precis som Tegelberg (2011:79) påpekar, hade Björkman även den tidigare översättningen att förhålla sig till. Björkman är även van att översätta fransk högprestigelitteratur, till skillnad från Linder som huvudsakligen översatte från engelska och litteratur av författare som ansetts mindre prestigefulla. Som tidigare nämnts har forskning visat att översättare av högprestige-

litteratur ofta är mer originalnära än översättare av lågprestigelitteratur (Lindqvist 2005:174–180). Detta är alltså ytterligare en faktor som skulle kunna ha påverkat det slutgiltiga resultatet.

Det är inte heller möjligt att säkert säga att Linder själv är den som ligger bakom de många avstegen från originaltexten. Det är viktigt att ha i åtanke att förlag och redaktörer kan ha en stor inverkan på hur en översättning i slutänden ser ut. Begränsningar, riktlinjer och ändringar kan komma från förlagets sida och måste inte vara ett resultat av översättarens egna beslut (Tegelberg 2011:84–87). Eftersom det inte gått att få fram information angående de direktiv som Linder fått vid tiden för sitt arbete, är det inte heller möjligt att uttala sig om huruvida det är han eller förlaget, eller båda tillsammans, som är ansvariga för de flesta av ändringarna.

5. Slutsats

Resultatet av denna studie ger alltså stöd åt *the retranslation hypothesis*. Studien visar att det finns stora skillnader mellan den svenska förstaöversättningen och nyöversättningen av *La Dérobade* vad gäller originalnärhet och att den första översättaren är betydligt friare än nyöversättaren i sitt förhållningsätt till källtexten. Linder har i sin översättning använt sig mer av strategierna tillägg och bortfall samt gjort fler avsteg från originalet vad gäller interpunktion och textbindning än Björkman.

Att förklara varför de två översättningarna skiljer sig åt är dock svårt, speciellt då informationen om tillkomstförhållandena för Linders översättning är så pass knapp. Precis som Paloposki och Koskinen (2004:27–29) påpekar finns det många faktorer som kan inverka på hur en översättning slutligen ser ut. Översättningsvetenskapen betraktas allt mer som tvärvetenskaplig, eftersom det finns så pass många parametrar som inverkar på översättningsprocessen. Så är naturligtvis även fallet med dessa två översättningar.

Inom ramen för denna studie har det tyvärr inte funnits utrymme att undersöka alla de faktorer som kan ha inverkat på hur de båda översättningarna ser ut på djupare plan. Dock kan studien ge uppslag till ytterligare forskning, där man närmare undersöker de förhållanden, omständigheter och sociala normer som kan ha påverkat de båda översättningarna.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

- Cordelier, Jeanne. 2007. *La Dérobade*. Paris: Éditions Phébus.
- Cordelier, Jeanne. 1987. *Utbrytningen*. Översättning av Lennart Linder. Falun: Interculture.
- Cordelier, Jeanne. 2011. *Utbrytningen*. Översättning av Maria Björkman. Stockholm: Elisabeth Grate Bokförlag.

Litteratur

- Alvstad, Cecilia. 2009. A Poetics of Omissions or Omission of Poetic? Gabrielle Roy's *Bonheur d'occasion* in Swedish. I: Whitfield, Agnès (red.), *L'Écho de nos classiques. Bonheur d'occasion et Two Solitudes en traduction*. Ottawa: Les Éditions David.
- Baker, Mona & Gabriela Saldanha (red.). 2009 [1998]. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd edition. Oxon/New York: Routledge.
- Bensimon, Paul. 1990. Présentation. I: *Palimpsestes XIII* (4): ix–xiii.
- Berman, Antoine. 1990. La retraduction comme espace de la traduction. I: *Palimpsestes XIII* (4): 1–7.
- Cordelier, Jeanne, <www.jeannecordelier.fr>. Hämtad 2012-04-11.
- Ekis Ekman, Kajsa. 2011. Jeanne Cordelier: *Utbrytningen*. *Dagens Nyheter*, <www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/jeanne-cordelier-utbrytningen>. Hämtad 2012-04-11.
- Elisabeth Grate Bokförlag*, <www.elisabethgrate.se>. Hämtad 2012-04-11.
- Gambier, Yves. 1994. La Retraduction, retour et détour. I: *Meta* 39 (3): 413–417.
- Gambier, Yves. 2011. La retraduction : Ambiguïtés et défis. I: Monti, Enrico & Peter Schnyder (red.), *Autour de la retraduction. Perspectives littéraires européennes*. Paris: Orizons.

- Gothlin, Maud. 2011. Intelligenssnobb *eller* lustigkurre? *Översättningsmetoder i de två svenska översättningarna av J.D. Salingers Uncle Wiggily in Connecticut*. Magisteruppsats i översättning. Göteborgs universitet: Institutionen för svenska språket.
- Ingo, Rune. 2007. *Konsten att översätta: översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Jeffmar, Marianne. 2011. Smärtan går rakt in. *Svenska Dagbladet*, <www.svd.se/kultur/litteratur/smartan-gar-rakt-in_6722551.svd>. Hämtad 2012-04-11.
- Libris, <www.libris.kb.se> sökord: Lennart Linder. Hämtad 2012-02-11.
- Libris, <www.libris.kb.se> sökord: Maria Björkman. Hämtad 2012-02-11.
- Lindqvist, Yvonne. 2005. *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- May, Rachel. 1997. Sensible Elocution. How Translation Works in & upon Punctuation. I: *The Translator*. (3): 1.
- Munday, Jeremy. 2008 [2001]. *Introducing translation studies. Theories and applications*. 2nd ed. Oxon: Routledge.
- Paloposki, Outi & Koskinen, Kaisa. 2004. A thousand and one translations: Revisiting retranslation. I: Hansen, Gyde, Kirsten Malmkjær & Daniel Gile (red.), *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tegelberg, Elisabeth. 2009. Ingen översättning är odödlig. *Svenska Dagbladet*, <www.svd.se/kultur/under-strecket/ingen-oversattning-ar-ododlig_2904209.svd>. Hämtad 2012-02-07.
- Tegelberg, Elisabeth. 2011. Nyöversättning – när, hur och varför? I: *Tidskrift för litteraturvetenskap* (3): 77–90.
- Toury, Gideon. 1995. The Nature and The Role of Norms In Translation. I: Venuti, Lawrence (red.), *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge.

Personlig kommunikation

Grate, Elisabeth, förläggare, Elisabeth Grate Bokförlag, e-brev, 2012.